

Никола Рајић*

*Факултет за правне и пословне студије „Др Лазар
Вркатић“, Нови Сад*

Александар Гајић**

Институт за европске студије, Београд

ОДНОС ОРГАНИЗАЦИЈЕ ДОГОВОРА О КОЛЕКТИВНОЈ БЕЗБЕДНОСТИ (ОДКБ) СА ШАНГАЈСКОМ ОРГАНИЗАЦИЈОМ ЗА САРАДЊУ И НАТО

Сажетак

Организација договора о колективној безбедности (ОДКБ) представља важну регионалну безбедносну организацију, пре свега ону одбрамбено војног типа, која делује на турбулентном постсовјетском простору. Као таква, ОДКБ тежи сарадњи са другим сродним регионалним организацијама које делују на овом простору. У раду се посматра однос ОДКБ са НАТОМ и ШОС-ом (Шангајском организацијом за сарадњу), њихове међусобне разлике, интереси, видови сарадње и/или њихов изостанак као и разлози за то. У раду се даје сумарна оцена ових односа и њихова могућа перспектива у будућности.

Кључне речи: *ОДКБ, регионална безбедност, НАТО, ШОС, Евроазија*

* nikola.rajic@flv.edu.rs

** romero@eunet.rs

УВОД

Настанак и развој Организације договора о колективној безбедности (ОДКБ) и у стручној и у општој јавности пословично се гледа из перспективе распада Совјетског савеза и прилика који су настали након тога, када је спољну безбедност новонасталих постсовјетских држава уместо несталог Варшавског пакта требало надоместити новом регионалном безбедносном организацијом. Наиме, одмах по распаду СССР-а, већ 25. децембра 1991. године, иницирани су нови војни и политички интегративни процеси на постсовјетском простору који ће се, временом, проширити и на још неке области Азије. Прво је, по одредбама споразума из Вискулија, истог дана формирана Заједница независних држава (ЗНД) као облик политичке интеграције већине бивших совјетских република, пре свега из разлога политичке и економске сарадње. У мају наредне године, тачније „15. маја 1992. године, у Ташкенту (главном граду Узбекистана), Русија, Јерменија, Казахстан, Тацикистан, Киргизија и Узбекистан потписали су Договор о колективној безбедности, који је ступио на снагу 20. априла 1994. (по томе се ОДКБ данас назива и Ташкентски пакт, Ташкентски уговор или Ташкентски савез). Договор су, током 1993. године, потписале и Грузија (9. септембра), Азербејџан (24. септембра) и Белорусија (31. децембар).» (Тошић Машевић, 2017, 423). Делатност овог војног савеза примарно се тицала заштите њених држава чланица од спољних претњи и није предвиђала могућност организовања и извођења мировних операција чак на постсовјетском простору, пошто су овакве мере у том периоду биле у надлежности ЗНД-а. Убрзо након закључења споразума Азербејџан је повукао свој потпис. Накнадно, су се, током 1999. године, Узбекистан и Грузија такође повукле из војног споразума. Споразум је већ 15. маја 1999. обновљен (пошто је првобитно било предвиђено да траје пет година) на састанку и Кишињеву, у Молдавији, да би 7. октобра 2002. Русија, Белорусија, Казахстан, Киргизија, Молдавија и Јерменија постигли коначни споразум о формирању трајног војног савеза (изузев Молдавије која се повукла из споразума и остала изван чланства у ДКБ-у). Овом приликом донети су Устав и споразум о правном статусу овог војног савеза.

Наредне године, тачније 18. септембра 2003 године, Устав и споразум су постали правоснажни..

На Московском самиту СКБ 14. маја 2002. године, донета је одлука да се тадашњи ДКБ трансформише у међународну регионалну организацију, када је организација и попримила име које и данас носи, дакле у Организацију Договора о колективној безбедности. Као главни разлози за трансформацију наводе се разлози у виду потребе за већом ефикасношћу сарадње између чланица у евроазијском региону, али и као потреба да се тадашњи ДКБ прилагоди промењеном стању геополитичког окружења и да, путем трансформације, буде у стању да се прилагоди динамици регионалне и међународне безбедности и супротстави новим изазовима, ризицима и претњама безбедности.

С обзиром да је члан 4. статута аналоган члану 5 НАТО пакта, у складу са којим се агресија против једне државе – члана сматра као агресија против свих чланова ОДКБ, као и члан 2. према коме „у случају угрожавања безбедности, територијалног интегритета и суверенитета једне или више држава учесница, или претњи међународном миру и безбедности, државе учеснице ће одмах активирати механизам заједничких консултација са циљем да се координирају њихове позиције и предузму мере за уклањање настале ситуације“ (Кнежевић 2017, 56), јасно је откуд се повлаче паралеле између ОДКБ с једне, и НАТО пакта са друге стране, а исто тако, узевши у контекст простор на ком делује ОДКБ и ШОС као још једну организацију која делује у том подручју, неопходно је сагледати понаособ односе које ОДКБ гаји са наведеним организацијама.

ОДНОС ОДКБ И НАТО

У основи, однос ОДКБ и НАТО спада у ред проблематичних праваца међународне активности ОДКБ, јер се, у старту, не може говорити о конкретној сарадњи између ове две организације. (Кнежевић 2017, 62). Свакако, може се говорити о могућностима и претпостављеним правцима и облицима потенцијалне сарадње, али се њихов однос, у суштини, своди на могућност, а не на реалност и стварност.

Ни са једном државом или међународном организацијом НАТО нема специфичне односе као што је то случај са Руском Федерацијом и однос са њом је на врху листе приоритета Алијансе од самог краја Хладног рата. Управо зато, а поред тога и са циљем успостављања боље сарадње са државама Централне и Источне Европе, 1991. године је основан Савет за северноатлантску сарадњу, а нешто касније је покренут и програм „Партнерство за мир“ (The Partnership for Peace). (Кнежевић 2017, 63)

Партнерство за Мир (ПзМ) је најзначајнија иницијатива НАТО, формално покренута 1994. године, у циљу развијања стабилности и безбедности у Европи и шире у свету, кроз јачање поверења и сарадње између НАТО и других држава у евро-атлантском простору. Заштита и унапређење основних слобода и људских права, демократски развој и очување слободе, правде и мира представљају заједничке вредности на којима почива програм ПзМ и као такве компатибилне су са вредностима других међународних и регионалних организација – УН, ЕОБС, Савета Европе, ЕУ и других организација.¹

ПзМ је програм билатералне сарадње између НАТО и појединих држава, који се темељи на начелима добровољности, флексибилности и транспарентности. Програм је за сваку државу учесницу индивидуалан и специфичан. Учеснице програма ПзМ самостално одређују ниво, садржај и динамику партнерске сарадње, у складу са сувереним правима, националним интересима, потребама и могућностима. Иако је његово основно тежиште развој сарадње у области одбране, веома је значајна политичка димензију овог програма, као важног фактора европске - и шире - безбедносне архитектуре.

Приликом приступања ПзМ, државе потврђују да су привржене доследном испуњавању обавеза из Повеље УН и начела Универзалне декларације о људским правима, као и приврженост Завршном акту из Хелсинкија и свим другим документима ОЕБС-а.

Политички оквир за сарадњу НАТО са партнерским земљама је Савет евро-атлантског партнерства (Euro-Atlantic

¹ Министарство спољних послова Републике Србије: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/sbp/partnerstvo-za-mir?lang=lat>

Partnership Council – ЕАРС), политичко-безбедносни форум који окупља све државе чланице НАТО и учеснице програма ПЗМ.² Пошто се државе НАТО граниче са државама ОДКБ и ако се узме у обзир присуство Алијансе на простору Централне Азије и у Авганистану, које је интензивиранио у оквиру глобалне борбе против тероризма након напада 11. септембра 2001. године, не чуди пажња посвећена питању могуће сарадње између Алијансе и ОДКБ.

Однос НАТО са државама Централне Азије постао је изузетно важан после одлуке за интервенцију у Авганистану, након терористичких напада 11. септембра 2001. године, где су се централноазијске чланице ДКБ нашле пред дилемом да ли да пруже помоћ Алијанси у виду отварања база у Киргистану и Узбекистану, на шта је дат позитиван одговор након консултација са Русијом.³ Међутим, успостављање односа између ОДКБ и НАТО, за сад, представља камен спотицања у међународним односима. Проблематичан моменат је у чињеници да Алијанса одбија да призна ОДКБ као озбиљну организацију и не упушта се у директну комуникацију са њом, већ преферирају модел сарадње са државама чланицама ОДКБ кроз програм Партнерство за мир, Савет НАТО-Русија и Савет евро-атлантског партнерства, у оквиру којих ионако имају сарадњу са државама чланицама ОДКБ (Nikitin 2017, 84)

Сагледавајући актуелно стање и историју две организације, односно мањак исте, можда је најбоља шанса за успостављање кооперације између две организације у томе да уопште започну неку врсту комуникације. Почевши од 2004. године, ОДКБ је направио неколико покушаја у успостављању интерорганизацијских односа са Алијансом, безуспешних, превасходно јер би то из угла Алијансе значило званично признање ОДКБ, што је, по Алијансу, контрапродуктивно, јер НАТО сматра да је Русија та која је основала и која покреће ОДКБ с циљем остваривања баланса и улоге „контра-тега“ против утицаја НАТО и САД, као и да би било какво интерорганизацијско ОДКБ-НАТО комуницирање само појачало утицај Русије у Централној Азији (Charap, Demus & Shapiro 2018, 44).

2 НАТО: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm

3 New York Times: https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/cfr/international/slot2_072605.html

С тим у вези, Савет колективне безбедности ОДКБ је јуна 2004. године донео одлуку о основним правцима дијалога и односа ОДКБ-НАТО, као што су: прво, констатација блискости и подударача начелних ставова, званично изјављених од стране ОДКБ и НАТО о супротстављању савременим претњама и изазовима; друго, укључивање тема попут регионалне и међународне безбедности, супротстављање међународном тероризму, илегалној трговини дрогом и оружјем, организовани криминал и илегална миграција, непролиферација оружја за масовно уништење и ракетних технологија, учвршћивање пограничне безбедности и сл. у агенду за консултације и сарадњу (Rozanov & Douhan 2013, 66), у оквиру којих су предложене консултације између ОДКБ и НАТО аналогно сарадњи држава чланица ОДКБ са НАТО у оквирима програма ПЗМ; треће, могућност искоришћавања механизма развоја односа са НАТО, као што су билатерални однос ОДКБ-НАТО; размена информација, радни контакти генералних секретара обе организације и др.

На тај начин је ОДКБ „пружила руку“ Алијанси, предложивши детаљан списак тема за консултације и сарадњу, на шта НАТО није одговорио, нити одбио, јер би било који од та два одговора значило званично признавање ОДКБ као међународног стожера. Међутим, на самиту НАТО у Истанбулу 2004. године наглашено је да „партнерској сарадњи треба дати нову димензију“, а у складу са тим Алијанса је изразила намеру да повећа сарадњу са државама „стратешки важних региона Јужног Кавказа и Централне Азије“, чиме је НАТО потврдио да има стратешки важне интересе у традиционалној зони интереса Русије и зони одговорности ОДКБ (Кнежевић 2017, 64).

После неуспешног покушаја успостављања директног контакта појавио се наговештај промене већ следеће године, када је Владимир Путин у сусрету са тадашњим генералним секретаром НАТО Јапом де Хоп Шефером покренуо тему односа две организације, услед слабих напора и недовољног успеха у борби против тероризма и незаконите трговине наркотицима. Након тога, Шефер је предложио Путину и министру спољних послова Русије, да се на пленарном заседању Савета евроатлантског партнерства и Савета НАТО-Русија

изложе циљеви и планови ОДКБ-а.⁴ На том састанку, одржаном 8. децембра 2005, Министар спољних послова Русије, Сергеј Лавров, истакао је да обим задатака којима се бави ОДКБ, говори о реалним могућностима за успостављање шире међународне сарадње са другим државама и организацијама у областима као што су горепоменућа борба против тероризма и незаконита трговина наркотицима, али и у областима као што су мировне мисије, размена искустава у мерама борбе са екстремизмом, реаговање у ванредним ситуацијама и сл. (Кнежевић 2017, 65).

Ипак, од стране челника Алијансе је изречен став о преураћености остваривања формалних и званичних односа између две организације, уз инструкције како би државе чланице ОДКБ требало да искористе постојеће платформе попут Савета НАТО-Русија, Савета евроатлантског партнерства, и наравно, сарадњу у оквиру програма Партнерство за мир, у оквиру којег поједине државе чланице ОДКБ свакако већ имају запажено учешће и сарадњу, попут Јерменије⁵ и Казахстана⁶, где се у војној доктрини обе државе јасно наглашава како је сарадња са НАТО кључна за безбедност кроз ИПАП споразуме, на основу чега се може протумачити како обе државе чланице дају предност НАТО у односу на ОДКБ; поред инструкција, може се извести и назнака како НАТО нема интереса да званично призна постојање ОДКБ кроз успостављање сарадње јер би тиме исту легитимизовала, чиме би се Русија оснажила као кључан стожер у својој традиционалној зони Централне Азије и Јужног Кавказа, као и да сам ОДКБ не доживљавају као озбиљну организацију.

Међутим, такви ставови не долазе једино са стране запада, јер се чак и на истоку могу чути резервације према потенцијалима ОДКБ. Семјон Багдасаров, члан комитета за спољне послове, је у интервјуу за руску новинарску агенцију „Регнум“ 12. децембра 2011. године назвао ОДКБ „виртуелном, потпуно неактивном организацијом, која дискредитује спољну и одбрамбену политику Русије“⁷; Владимир Закаров,

4 Radio Free Europe: <https://www.rferl.org/a/1059480.html>.

5 ETHZ: https://www.files.ethz.ch/isn/155588/Armenia%20Military%20Doctrine%202007_eng.pdf

6 Jamestown Foundation: <https://jamestown.org/program/kazakhstan-adopts-new-military-doctrine/>

7 Регнум: <https://regnum.ru/news/1478614.html>

доктор војних наука и водећи истраживач Руског института за стратешке студије је 2011. ОДКБ описао као аморфну структуру неспособну да се ефикасно супротстави НАТО пакту или да представи оруђе одбране руских геополитичког интереса, за шта је дао три разлога. Као први наводи да буџет ОДКБ није упоредив са буџетом Алијансе; као други то да државе чланице ОДКБ немају јасан концепт колективне одбране, упутивши на то да војне доктрине држава чланица ОДКБ нису усаглашене са доктринама других држава чланица; и као трећи, да су државе чланице ОДКБ неспособне да утврде заједничког непријатеља, наводећи за пример то да је Русија примарно забринута око проширења утицаја НАТО на исток, док централноазијске државе попут Казахстана пре као кључну претњу посматрају религијски екстремизам и илегалне миграције, и да ти фактори, у садејству, чине ОДКБ безначајним и да лишвавају Русију од војног утицаја који је потребан да сачува свој доминантни положај у постсовјетком простору.⁸ Чак ни Збигњев Бжежински⁹ није крио свој скептицизам према ОДКБ, називајући организацију „фиктивном“ (Rozanov & Douhan 2013, 66).

2007. године је ОДКБ изразила жељу за кооперацијом са НАТО на пољу решавања „тврдох“ безбедносних изазова и претњи попут пролиферације оружја за масовно уништење, али и противтероризма и незаконите трговине наркотицима, као и жељу за сарадњом у области контроле извоза, контроле граничног простора, и у области пост-конфликте сарадње у Авганистану, дакле, Организација је исказала спремност да ради чак и на неким пољима, попут питања пролиферације оружја за масовно уништење и контроле извоза, која њој нису на врху листе приоритета, у смислу да се према њима ОДКБ поставља више декларативно.¹⁰ Жеље за кооперацијом тог типа сугеришу да ОДКБ доживљава НАТО више налик класичном војном блок, или пак могу значити да Русија, као нуклеарна сила и као велики извозник оружја, представља чиниоца који

8 Jamestown Foundation: <https://jamestown.org/program/kazakhstans-csto-membership-looks-gloomy/>

9 Збигњев Бжежински (Zbigniew Brzezinski) је био пољско-амерички политиколог и геостратег, саветник америчког председника Линдона Џонсона од 1966. до 1968. и саветник за националну безбедност председника Џимија Картера од 1977. до 1981. године.

10 PONARS Eurasia: <http://www.ponarseurasia.org/memo/how-csto-can-and-cannot-help-nato>

дефинише агенду Организације. Међутим, поново је на такве жеље наишао отпор у виду одговора да се на пољу решавања тих изазова и претњи већ ради у оквиру Савета НАТО-Русија, као и сарадње између САД и Русије, те да нема потребе за стварањем још једне платформе, поготово што од држава чланица ОДКБ једино Русија може потпомоћи значајан дијалог на пољу тврдих претњи (Charap, Demus & Shapiro 2018, 45).

2009. године је, у сврху церемоније прослављања 60-тогодишњице постојања НАТО, Збигњев Бжежински за часопис „Foreign Affairs“ објавио чланак „Агенда за НАТО“¹¹, у оквиру кога је изнео интересантне ставове и предлоге везане за однос НАТО и ОДКБ, увидевши значај интензивирања сарадње између две организације. Према њему, две стране би требало да теже изградњи партнерских односа који су условљени неопходношћу супротстављања савременим изазовима и претњама, пре свега од глобалног тероризма. У свом чланку он чак предлаже и неку врсту пакта између две организације, што би, према његовом мишљењу, помогло прикључењу Русије, која има водећу улогу у ОДКБ, „тешњем политичком и војном савету са евроатлантском заједницом“ (Кнежевић 2017, 66). Даље наглашава како је Москва последњих година показала јасан интерес у закључивању сличног споразума, иако се НАТО ограђивао од тога, јер би такав пакт подразумевао војно-политичку симетрију између две организације. Поред тога, према мишљењу западних аналитичара и истраживача, прави циљ напора Москве у тежњи ка формализацији односа са НАТО се огледа у добијању, од стране Алијансе, признање руске сфере утицаја у постсовјетским државама. НАТО се, међутим, и даље води ставом да не примећује постојање ОДКБ и дају препоруке и предност директној изградњи односа са државама чланицама ОДКБ кроз већ постојеће платформе попут Савета евроатлантског партнерства и програма Партнерство за мир. Бжежински је приметио да би такав став НАТО могао бити и превазиђен ако би у случају остваривања договора у оквиру пакта који он предлаже, била укључена одредба којом се не би спречавало евентуално двоструко чланство у обе организације оним државама које данас нису чланице ниједне од те две организације (Rozanov & Douhan 2013, 66).

11 Foreign Affairs: <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/2009-09-01/agenda-nato>

Овако формулисан предлог Бжежинског о потенцијалној симбиози две регионалне безбедносне организације изазвао је опрезну реакцију и од стране НАТО и од стране ОДКБ. Тадашњи Генерални секретар НАТО, Андерс Фог Расмусен, у свом првом говору 2009. године, изјавио је како верује да ниједно НАТО партнерство нема већи потенцијал од оног са Русијом¹², док је по питању предлога Бжежинског изјавио како је неопходно детаљније проучити могућност учвршћивања поверења између Русије и НАТО, и како је спреман да без икаквих предрасуда размотри идеју која би потпомогла том ставу (Rozanov & Douhan 2013, 66). Таква изјава од стране званичника НАТО је представљала наговештај која би водила сарадњи. С друге стране, реакција ОДКБ била је уздржанија, уз наговештај да су са посебном пажњом примили изјаву генералног секретара НАТО о томе да би Алијанса могла да размотри предлог, међутим, уз изјаву „да нису превише еуфорични када се ради о речима господина Расмусена“ (Кнежевић 2017, 66). Одлуке у оквиру НАТО се доносе на нивоу сталних представника, министара спољних послова, шефова држава и влада држава чланица, што представља разлог зашто је изјава и став генералног секретара Расмусена прокоментарисана на тај начин од стране челника ОДКБ, узевши у обзир да то није званични став НАТО (Кнежевић 2017, 67). Наиме, више од једном током протеклих година су државе чланице ОДКБ истицале свој интерес у започињању званичног дијалога и кооперације са Алијансом, без позитивног повратног одговора од стране исте (Rozanov & Douhan 2013, 66), самим тим, не чуди скептицизам изражен од угла званичника ОДКБ.

Било како било, тадашњи генерални секретар ОДКБ Николај Бордјужа верује да постоје реални проблеми у којима би се могли искористити капацитети две организације у садејству, превасходно тероризам и незаконита трговина наркотицима. Његово је мишљење да би једино искоришћавањем потенцијала које две организације поседују било могуће утицати на заједничке проблеме, као на пример, сарадња на пољу Авганистана, као заједничком додирном тачком две организације. Истовремено, нагласио је како секретаријат ОДКБ

12 CAIRN: <https://www.cairn.info/revue-politique-etrangere-2009-5-page-107.htm#>

припрема нацрт меморандума о могућностима међусобних односа две организације, који још увек није потписан.

Лидери ОДКБ предлажу кооперацију са Алијансом у погледу размене информација на пољу противтероризма и незаконите трговине наркотицима на постсовјетском простору, као и спровођење заједничких операција у намери сузбијања активности нарко картела. Асистенција у области хуманитарних активности у Авганистану је још једна потенцијална област кооперације, јер је транспорт хуманитарне помоћи коју НАТО снабдева кроз територију држава чланица ОДКБ изузетно важан задатак с безбедносног аспекта (Rožanov & Douhan 2013, 67).

Значајан наговештај могуће промене динамике у односима између две организације десио се посредством Викиликса¹³, када је објављена дипломатска преписка између тадашњег америчког амбасадора при НАТО, Иво Далдера¹⁴ и Стејт Департамента. У телеграму, датираном на 10. септембар 2009. године, који је Далдер упутио државном секретару, наведено је да генерални секретар НАТО тежи активирању односа са ОДКБ, али је оцењено да је „контрапродуктивно сарађивати са ОДКБ, организацијом основаном од стране Москве за супротстављање потенцијалном утицају НАТО и САД на постсовјетском пространству“, као и да би успостављање сарадње „могло да да легитимност ономе што представља нестабилна организација која утиче на развој нове блоковске поделе“, и да „ОДКБ може и даље да појача утицај Москве на наше централноазијске и друге партнере у Савету евроатлантског партнерства НАТО.“¹⁵

Према том телеграму се може закључити да Иво Далдер посматра ОДКБ као средство Русије за супротстављање утицају НАТО и САД на постсовјетском простору, као и да је ОДКБ „нестабилна организација“, што чини важан разлог зашто САД и НАТО не желе да признају ОДКБ као легитимну организацију (Кнежевић 2017, 67). Као главни разлог за то наводе да ОДКБ није имала ниједну озбиљну интервенцију,

13 Политика: <http://www.politika.rs/sr/clanak/158147/Sta-je-Vikiliks-i-ko-je-Dzulijus-Asanz>

14 Иво Далдер (Ivo H. Daalder) је актуелни председник чикашког савета за глобална питања, који је радио као амерички амбасадор при НАТО од 2009. до 2013. године.

15 Викиликс: https://wikileaks.org/plusd/cables/09USNATO383_a.html

док руски аналитичари на то одговарају контра-аргументом да је „НАТО своју прву интервенцију спровео 46 година од оснивања“ под кодним именом Операција Намерна сила – НАТО бомбардовање Републике Српске.¹⁶ Такође, важно је истаћи чињеницу да би снаге ОДКБ биле ангажоване ван територије Организације, неопходно је да за такву одлуку постоји одговарајућа Резолуција Савета безбедности УН, што је, подсећања ради, НАТО приликом агресије на Савезну Републику Југославију 1999. прекршио¹⁷ и Повељу УН и своју Повељу по више параграфа.¹⁸

13. октобра 2009. године, током преговора у Москви са државним секретаром САД Хилари Клинтон, Министар спољних послова Русије Сергеј Лавров је изјавио како НАТО још увек није одговорио на предлоге ОДКБ о потенцијалној сарадњи, али је ипак изразио наду да ће успети да ступе у контакт са НАТО партнерима (Rožanov & Douhan 2013, 67).

Иако је Авганистан најочигледнија веза за сарадњу две организације, ниједна организација се није нарочито истакла у погледу жеље да интензивира могућу сарадњу. Као што је речено, НАТО преферира сарадњу кроз билатералне односе у оквиру постојећих платформи попут програма Партнерство за мир, дакле сарадњу с државама чланицама ОДКБ појединачно, а не са ОДКБ као организацијом, што је дуго времена било могуће рећи и за другу страну. Чланице државе ОДКБ су се тек 2011. године сагласиле да је распоређивање војних база које нису у ингеренцији ОДКБ на територијама држава чланица ОДКБ ствар око које мора постојати узајаман договор. Русија исто тако преферира да сарађује са НАТО, САД и Авганистаном на билатералној основи. Уопштено, политички ставови ОДКБ преферирају да питању Авганистана постављају пажњу независно и одвојено од других могућих тачки сарадње са Алијансом, што има свог утемељења. Наиме, интереси две организације, по питању Авганистана, су дивергентни. Што се тиче ОДКБ, Авганистан не представља могуће поље за војне активности, већ спољну претњу; ОДКБ више акцента ставља

16 НАТО: <https://www.nato.int/docu/review/2005/issue3/english/history.html>.

17 ICTY: <https://www.icty.org/en/press/final-report-prosecutor-committee-established-review-na-to-bombing-campaign-against-federal> -

18 РТС: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3464878/petric-bombardovanje-bilo-nelegalno-problem-kim-od-ranije.html>

на поље екстремизма и незаконите трговине наркотицима у Централној Азији. С друге стране, НАТО функционише на територији Авганистана, заинтересован је за унутрашњу стабилност Авганистана, и, у поређењу с ОДКБ, не ставља нарочит акценат на питање трговине наркотицима. Стиче се утисак да је поље где две организације могу добро да сарађују поље размене информација, које има потенцијал да постане високо корисно.¹⁹

2014. године је, након повлачења међународних снага из Авганистана, било наговештаја о потенцијалној сарадњи две организације, односно говора о важности успостављања исте, услед сумњи у успешност контролисања ситуације у Авганистану од стране самих власти (Кнежевић 2017, 68). Међутим, након избијања сукоба у Украјини долази до суспендовања Савета НАТО – Русија априла исте године,²⁰ а недуго након тога, након десет година покушаја успостављања сарадње Савет колективне безбедности ОДКБ доноси одлуку о обустављању покушаја успостављања односа између две организације, док се као разлози за такав акт наводи то да „НАТО уцењује државе чланице ОДКБ у вези са акцијама Русије у конфликту са Украјином“ (Бордјужа), као и изјава Анатолија Антонова, заменика министра одбране Русије, да „се врши морални притисак и покушај да се Русија и њен народ прикажу као негативци, као и да је демократска политика Европе пут ком се треба окренути“²¹. То се може протумачити као потез челника ОДКБ који наговештава да су свесни да НАТО неће формално признати ОДКБ, јер би то значило давање легитимитета ОДКБ, као и томе да постсовјетски простор припада Русији, односно, да је Русија де факто главни стожер на том простору. У прилог овоме говори и изјава бившег генералног секретара Јурија Качатурова²², за време посете у Београду²³ 20. октобра 2017. године, да је ОДКБ тражио признање од НАТО двапут откада је ОДКБ признат као

19 PONARS Eurasia: <http://www.ponarseurasia.org/memo/how-csto-can-and-cannot-help-nato>

20 НАТО: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50090.htm

21 Eurasia: <https://eurasianet.org/csto-to-cut-contacts-with-nato-increase-ties-with-sco>

22 Јури Качатуров је био генерални секретар ОДКБ од 2. маја 2017. до 2. новембра 2018, након што је Јерменија захтевала његово смењивање од стране ОДКБ услед учешћа у оружаним сукобима у његовог хапшења.

23 Министарство спољних послова Републике Србије <http://www.mfa.gov.rs/en/component/content/article/17075-minister-dacic-in-talks-with-secretary-general-of-the-csto>

међународна организација, међутим безуспешно (Abrahamyan 2018, 37).

Без обзира на све своје мане, ОДКБ ће остати важан фактор у евроазијском региону, чиме се не искључује могућа сарадња са НАТО и САД једног дана. Потенцијалних додирних тачака за сарадњу има, па би се, у принципу, могло говорити о потенцијалном пружању помоћи централноазијским војним снагама, обостраном управљању регионалним конфликтима, јачању националних граница, пружању подршке мировним операцијама, борби против оружја за масовно уништење, борби против тероризма, као и о пружању помоћи властима у Авганистану. Директан дијалог између две организације би такође могао да води до раста поверења, управљања кризама и реаговању у деескалационим процесима (Weitz 2018, 79). Истина је да ОДКБ нема мандат да интервенише у областима ван своје надлежности, али би могла да се придружи у каснијим фазама реконструкције и изградње мира, чиме би могла да дође у контакт са НАТО државама и самим НАТО. Још једна потенцијална додирна тачка била би кооперација у области природних и људских катастрофа, јер би се такав тип кооперације могао протумачити као политички неутралан (Charap, Demus & Shapiro 2018, 47).

Спречавање радикализације путем коришћења друштвених мрежа је такође област у оквиру које би се могла успоставити сарадња између две организације. Упркос својим разликама и другачијем приступу сајбертероризму, и НАТО и ОДКБ деле ставове поводом борбе против тероризма, сматрајући да би борбу против тероризма требало водити и на земљи и на интернету. Од 2009. године ОДКБ спроводи годишњу вежбу имена „ПРОХУ“²⁴, усмерену ка обарању интернет страница које садрже и промовишу екстремне садржаје и које се баве врбовањем терориста (Nikitina 2012, 44).

Сарадња са ОДКБ би такође могла помоћи Алијанси да ограничи утицај Русије и смањи руски интервенционизам у евроазијском региону јер би поједине државе чланице ОДКБ раширених руку дочекале проширен утицај НАТО, с обзиром да би се тиме разблажио горепоменути утицај Русије у региону.

24 Eurasian Studies: <http://greater-europe.org/archives/3965>

Напоследку, та сарадња би, хипотетички, могла да успори раст и оснаживање Пекинга, што би свакако одговарало и Москви и Вашингтону (Weitz 2018, 79).

Поред тога, у свом досадашњем постојању ОДКБ је показао да му фали доза ефективности у улози пружаоца безбедности државама чланицама – наиме, за већину држава чланица, ОДКБ представља оруђе путем ког могу да гоне сопствене интересе са Москвом у форми субвенција у погледу набавке војне опреме, тренинга и друге едукације и помоћи, а поред тога, у погледу решавања регионалних проблема су показале како преферирају билатералне преговоре с Москвом пре него мултилатералну кооперације кроз ОДКБ (Klein 2019, 35)

Иако постоје поређења две организације и називање ОДКБ „руским НАТО“ и сличним именима, те две организације ипак нису толико сличне. Јесте реч о два савеза колективне безбедности које предводе две изузетно јаке нуклеарне силе, и постоје сличности у погледу препознатих изазова, ризика и претњи, али је кључна разлика у погледу структуре, односно бројности, држава чланица и моћи самих савеза. С једне стране, за разлику од НАТО, у ОДКБ су све државе чланице, осим Русије, војно готово безначајне државе, а с друге стране, поредећи буџете оба савеза се види колико је ОДКБ слабији од НАТО, јер је буџет ОДКБ између 3 и 5 милиона америчких долара, док, код НАТО, та цифра износи око 2,5 милијарде долара²⁵. То све, наравно, не значи да потенцијална сарадња две организације у будућности није могућа, јер би таква сарадња била потенцијално врло снажна у погледу реалних домета заједничких акција и решавања обостраних проблема.

ОДНОС ОДКБ И ШАНГАЈСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЗА САРАДЊУ

Иако је потенцијална сарадња, односно признање од стране НАТО алијансе и стицање међународне репутације оно чему ОДКБ тежи, тј. чему је тежио дуги низ година, до избијања конфликта у Украјини 2014. године, сарадња са Шангајском

25 Спутњик: <https://rs-lat.sputniknews.com/analyze/201511021100733073/>

организацијом за сарадњу²⁶ (ШОС) је пак реалнија и, пре свега, постојанија, макар у поређењу са Алијансом. Као главни разлози за то се могу навести чињенице да обе организације деле одређени број држава чланица у свом саставу, као и да покривају мање или више сличну географску област и да теже сличним циљевима, односно да покушавају решити проблеме који потресају централноазијски регион, свако у свом домену.

Главна покретачка снага у ОДКБ јесте Русија, док у ШОС-у ту улогу деле Русија и Кина. Узевши то у обзир, неопходно је објаснити историју сино-руских односа.

Посматрано у том контексту, Кина и Русија су имале проблематичан однос, који се могао окарактерисати као однос неповерења и понекад отвореног непријатељства. На крају Другог светског рата, Мао Цедунг је ујединио Кину под комунизмом што је било у сагласности са Совјетским савезом, односно Стаљином, барем идеолошки. 14. фебруара 1950. године, СССР и Кина су потписале Сино-совјетски споразум о пријатељству, кооперацији и узајамном пружању помоћи²⁷ који је дубље оснажио везе између две земље. Након Стаљинове смрти, односи су, под вођством Никите Хрушчова, почели да се мењају, тако да је током 60-их година прошлог века Кина променила свој статус од, условно речено, најбољег пријатеља СССР-а до љутог непријатеља. Један од покретача такве промене био је Никита Хрушчов са својом одлуком да прекине сарадњу са Кином на пољу развоја нуклеарног оружја, што је удаљило Цедунга од СССР-а, што је као последицу имало смењивање Хрушчова, али та одлука није поправила сино-руске односе. Наиме, Царска Русија је за време XIX века анектирала један део територије Кине, што је, као проблем, било занемаривано све до 1964. године када је Мао Цедунг покренуо то питање, а као одговор је уследило постављање совјетских трупа дуж руско-кinesке границе (MacNaffie 2010, 369-370), те је 1969. године чак умало избио и рат између две државе, услед инцидента дуж руско-кinesке границе (Vinokurov & Libman 2017, 12). Такво стање се одржало скоро тридесет година, и прву фазу сино-руске сарадње

26 Шангајска организација за сарадњу: <http://eng.sectsc.org/>

27 Министарство спољних послова НР Кине: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zili-ao_665539/3602_665543/3604_665547/t18011.shtml

представљала је нормализација билатералних односа кроз низ мера за изградњу узајамног поверења, укључујући решавање пограничних спорова и демобилизацију војних трупа дуж границе (Wilkins 2008, 368), и односи су се нормализовали тек маја 1989. године, након посете Михаила Горбачова Кини.²⁸ Почетком деведесетих година прошлог века, након распада Совјетског Савеза и зачетком униполарног света, Кина је постепено постајала све јача и расла у нову светску силу. Русија је у њој видела потенцијалног партнера у балансирању снаге коју је САД поседовала у том моменту, а, поред тога, додатни преклапајући интереси у виду развијања економских односа су довели до тога да је 25. априла 1996. потписан споразум о изградњи „стратешког партнерства“ између Русије и Кине.²⁹

26. априла исте године, основана је „Шангајска петорка“ актом потписивања споразума о изградњи поверења у војној области у пограничним областима, од стране Кине, Русије, Казахстана, Киргистана и Таџикистана³⁰. Априла наредне године, 1997. у Москви је потписан и споразум о узајамном смањењу војних снага у пограничним областима³¹, који је постао гарант за пет држава потписница да ће повећати узајамно поверење у пограничним областима, откада је Шангајска петорка започела свој пут ка званичној институционализацији својих активности и циљева (Borkoeva 2011, 78). Током трећег самита, одржаног 1998. Шангајска петорка је започела процес ширења области којима се бави, па је поред изградње поверења у пограничним областима наглашена важност поштовања националног суверенитета и територијалног интегритета, као и важност борбе против сепаратизма и религијског екстремизма (Yuan 2010, 861) и за време њега је потписан споразум са Казахстаном којим је решен територијални спор (Stobdan 2008, 529). За време четвртог самита, одржаног августа 1999. у Бишкеку³² догодио се значајан помак. Наиме, чланице Шангајске петорке су усвојиле декларацију на тему

28 China Digital Times: <https://chinadigitaltimes.net/2019/05/30-years-ago-gorbachev-meets-deng-protests-grow/>

29 Министарство спољних послова НР Кине: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zili-ao_665539/3602_665543/3604_665547/t18028.shtml

30 Уједињене нације: <https://peacemaker.un.org/regional-confidencebuildingborders96>

31 FAS: <https://fas.org/nuke/control/mrmfba/index.html>

32 Бишкек је главни град Киргистана.

узајамне кооперације у области борбе против бројних претњи, укључујући тероризам, сепаратизам и религијски екстремизам – колективно названа „три зла“ (Hansen 2008, 219). На истом самиту је донета одлука да се организује против-терористички центар у Бишкеку. 2000. године су се председници пет држава састали у Душанбеу где је Узбекистан учествовао као посматрач када је изразио жељу да постане пуноправан члан организације (Borkoeva 2011, 79). Важно је напоменути да је тек 2004. године постигнут договор између Кине и Русије и да је извршена демаркација око спорног делова пограничног простора (Østevik & Kuhrt 2018, 79).

Сама Шангајска петорка је, као основу свог рада истакла „шангајски дух“, који је подразумевао узајамно поверење, као и узајамне бенефиције, једнакост, консултације, поштовање различитости култура, као и жељу за заједничким развојем (Dadabaev 2014, 107). Суштински, промовише поверење, комуникацију, сарадњу, коегзистенцију, заједничке интересе, и промовише нов модел међудржавних односа и безбедносни концепт регионалне кооперације (Yuan 2010, 862). На основу тога, свака донета одлука морала је бити у складу са интересима свих држава, што је истовремено имало улогу одбрамбеног механизма против наметања воље Кине или Русије некој другој држави чланици, и на основу тог „шангајског духа“ су ударени темељи рађања ШОС-а 2001. године (Dadabaev 2014, 107). Дакле, 15. јуна 2001. године је, у Шангају, организација званично успостављена као Шангајска организација за сарадњу (ШОС), заснована на кооперацији у три области: регионална безбедност и супротстављање против „три зла“, економска кооперација и потенцијална стратешка кооперација (Borkoeva 2011, 79).

Како Кина, тако и Русија имају своје циљеве који су намеравали остварити посредством ШОС-а. Наиме, Кина је кроз ШОС нашла користан механизам да избегне решавање својих проблема на директан начин, тако што је у ШОС-у видела средство којим ће моћи да се позабави питањем ујгурског сепаратизма у Синкјангу путем борбе против „три зла“ (Wilhelmsen & Flikke 2011, 877), док се интереси Русије огледају у борби против чеченског сепаратизма и тероризма, који је, додуше, углавном ограничен на Кавказ (Song 2014,

94). Тероризам је постао све већи разлог забринутости за државе чланице ШОС-а, а с обзиром на свој транснационални карактер, одлучено је да се тим проблемом треба позабавити на нивоу ШОС-а, а не индивидуално, стога је јуна 2002. године, руски министар спољних послова Игор Иванов, озваничио успостављање регионалне антитерористичке агенције у склопу ШОС-а (de Naas 2016, 381). 7. јула 2002. године, државе чланице ШОС-а су потписале споразум о успостављању регионалне антитерористичке структуре (РАТС), са седиштем у Бишкеку.³³ Један од разлога за таквом одлуком било је појачано присуство САД у региону након терористичког напада 11. септембра, као и блиске сарадње централноазијских држава са САД, које су чак дозвољавале и отварање војних база на својим територијама (Borkoeva 2011, 81). Појачано присуство САД у региону био је и повод да и Кина и Русија одлуче да ојачају ШОС, продубљењем сарадње у области безбедности, па је тако ШОС 2003. године одржао своју прву војну вежбу (Wilhelmsen & Flikke 2011, 877). На ташкентском самиту 2003. године, донета је одлука да се успостави секретаријат ШОС-а у Пекингу од 1. јануара 2004. године, а поред тога је одлучено да се седиште РАТС-а пресели у Ташкент из Бишкека, где је главни мотив за ову одлуку био покушај Кине и Русије да привуку Узбекистан себи, како не би потпао под утицај САД (Borkoeva 2011, 81). Ово је био важан моменат јер је ШОС јак колико и сино-руски односи и заједнички мотиви, а стварање против баланса интересима САД-а је, свакако, важан интерес обе стране (Aris 2009, 459). Ипак, упркос реторичкој подршци Русије у уздизању и расту ШОС-а, њеног утицаја и деловања, Русија није нарочито ентузијастична о намерама ШОС-а који се тичу економског развоја и интеграције, у виду банке и слободне трговинске зоне (Wilhelmsen & Flikke 2011, 888), нити је расположена за могућност да ШОС замени ОДКБ као регионалног безбедносног стожера, поготово када се узме у обзир да је управо Русија та која је главна покретачка сила ОДКБ, док Кина чак ни није члан истог. Истини за вољу, Русија је тек 2005. године, након „обојених револуција“³⁴ попут

33 CIS Legislation: <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=3857>.

34 Обојена револуција је назив за низ догађаја у појединим земљама Источне Европе, односно Еуразије, приликом којих је дошло до смене ауторитарних режима и њихове замене владама номинално либерално-демократске и про-западне оријентације, а углавном уз подршку САД-а. На нашим просторима је најпопуларнија „булдожер револуција“ којом се

„норанцасте револуције“ у Украјини³⁵ а потом и „тулипанске револуције“³⁶ у Киргистану, као и насиља у Андијану³⁷ постала активнија у сарадњи са Кином у погледу јачања ШОС-а (Yuan 2010, 863). Заиста, ШОС је, у тим догађајима, показао мало успеха у борби против „три зла“. Наиме, РАТС није био у стању да реагује када су Хизб ут-Тахрир и ИМУ (исламски покрет Узбекистана) деловали у Андијану маја 2005. године. ШОС је показао мало успеха и у борби против претњи које делују и долазе из Авганистана и не би било нереално рећи да, да није било интервенција од стране НАТО и САД, да би талибански покрет и исламисти подржани од стране Ал-Каиде били на власти у Ташкенту, Душанбеу и Бишкеку (Stobdan 2008, 539).

Током 2006. и 2007. године су учињени бројни напори да се повећа интероперабилност између ОДКБ и ШОС-а (Torjesen 2009, 186) (што се и догодило) након што је априла 2007. Сергеј Иванов изразио потребу за тешњом војном кооперацијом две организације (Wilhelmsen & Flikke 2011, 884). Николај Бордјужа је истакао како сарадња између две организације није интензивна у степену у ком би то било пожељно (Legvold 2009, 38), што се, такође, могло видети у напорима приликом преговора за извођење годишње војне

означавају догађаји који су се догодили 5. октобра 2000. године.

35 Наранцаста револуција представља низ догађаја политичке природе који су се догодили у Украјини крајем 2004. и 2005. године, непосредно након другог круга председничких избора на којима је формално победио тадашњи премијер Виктор Јанукович, док је те резултате оспорио његов противкандидат Виктор Јушченко, тврдећи да су они последица изборне преваре, након чега су његове присталице започеле демонстрације на улицама Кијева, а као епилог је дошло до понављања избора након одлуке Врховног суда Украјине, на којима је, потом, победио Јушченко.

36 Тулипанска револуција је назив за догађаје у Киргистану, који су почетком 2005. године довели до смене власти тадашњег председника Аскара Акајева, након парламентарних избора одржаних 28. фебруара и 13. марта, на којима је победила владајућа странка, али то опозиција није хтела прихватити, сматрајући резултате фабрикованим. Након тога су у многим деловима земље избиле демонстрације које су кулминирале 24. марта у Бишкеку (главни град) и које су натерале Акајева да побегне из земље, након чега је опозициони вођа Курманбек Бакијев преузео власт. Washington Times: <https://www.washingtontimes.com/news/2005/mar/26/20050326-103550-7473r/>

37 13. маја 2005. године се у Андијану, граду у Узбекистану, догодио догађај који је резултовао са око или преко 200 људских жртава, док страни медији извештавају да је бројка између 400 и 600 жртава. Наиме, након суђења 23 бизнисмена, оружана група је упала у затвор где су били притворени, ослободила их, притом убивши и заробивши неколико затворских чувара, након чега су почели масовни протести грађана око немаштине и владине корупције. Након низа догађаја и набоја тензије је уследила паљба по протестантима – цивилима, резултујући масовним бројем жртава. – The Diplomat: <https://thediplomat.com/2015/05/what-happened-10-years-ago-in-andijan/>

вежбе „Мировна мисија 2007“, где је Пекинг одбио предлог Москве да се она одржи под комбинованим покровитељством у садејству ШОС – ОДКБ (Watts, Ledberg & Engelbrekt 2016, 433). Епилог свега је то да је 5. октобра 2007. године потписан меморандум о узајамном разумевању између две организације³⁸ који је обухватао сарадњу у областима као што су борба против „три зла“, укључујући и војну сарадњу кроз дељење обавештајних података и спровођење заједничких вежби (Sameron & Orenstein 2012, 32), што је свакако и истакнуто као један од важних постулата ОДКБ-а у обезбеђивању безбедности у региону, у члану 4. Статута те организације (Douhan 2019, 168). Међутим, једна перипетија која се јавља у могућој сарадњи између две организације, а везана је за потписани меморандум, јесте чињеница да се у меморандуму спомиње кооперација између секретаријата две организације, а не сарадња између две организације у целини, а то значајно умањује вредност потписаног документа, јер се, самим тим, не ствара никакав механизам којим би се неутралисао двоструки напора које обе организације пружају спровођењем својих активности, услед мањка координације у истима (Nikitina 2011, 47)

Прављење поређења између две организације је доста незахвално због разлика које постоје међу њима, упркос томе што деле изванредан број чланица, као што су Русија, Казахстан, Киргистан и Таџикистан. Исто тако, упркос бројним декларацијама, потписаним споразумима и предложеним пројектима, само деловање је окарактерисано ограниченима и перипетијама. ШОС, за сад, оставља утисак налик на међувладину мрежу за сарадњу. Током година се није много тога материјализовало између две организације што већ није постојало кроз неку форму билатералних односа (Allison 2018, 308). За почетак, разлику представља чињеница да је ОДКБ војни блок, док ШОС представља више политичко-економски ентитет са безбедносном компонентом (de Haas 2016, 403). Кина и Русија, под окриљем ШОС-а, чак су надгледали парламентарне, односно председничке изборе у Таџикистану 2015. и Узбекистану 2016. године, што говори о томе да ШОС поседује шири мандат, односно зону одговорности, наспрам ОДКБ (Odgaard 2017, 51). Друго, док у ШОС-у постоје два

38 CIS Legislation: <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=46847>

доминантна стожера, у виду Кине и Русије, у ОДКБ-у ту улогу држи искључиво Русија. Самим тим, перцепција Русија у вези регионалних и глобалних претњи се пресликава на политику обе организације. Међутим, иако постоји сарадња између Кине и Русије, њих две се истовремено надмећу за водећу улогу у региону. Даље, у поређењу са ОДКБ-ом, ШОС има већи ауторитет у свету, узевши у обзир да у свом саставу има четири члана која поседују нуклеарни потенцијал, а то су Русија, Кина, Индија и Пакистан. Анализирајући њихове домете, оквир деловања ОДКБ-а пре представља одбијање регионалних претњи које долазе из централноазијског региона, док ШОС има глобализованији утицај. ОДКБ брани интересе свега шест држава чланица, док ШОС брани интересе осам држава, али у свом саставу има моћнијих држава, где се, поред Русије, ту намећу још и Кина, али и Индија и Пакистан, и потенцијално Иран који би могао да постане члан. То намеће закључак да у евроазијском региону постоји више кругова сарадње, дакле регионални у форми ОДКБ, и глобални, у форми ШОС-а, којим управљају Кина и Русија, али који, у своју агенду, укључују интересе осталих моћних држава. Ипак, иако у свом саставу деле немали број заједничких и, за евроазијски регион релевантних, држава, напори обе организације да се супротставе тероризму нису уједињени, самим тим нису ни претерано успешни (Shakhanova 47-51). Главна структурална слабост ОДКБ као безбедносног стожера у региону представља чињеница да ОДКБ има слабо развијене екстерне контакте, као и билатералну и мултилатералну сарадњу са другим институцијама (у претходном поглављу је писано о мањку сарадње са НАТО алијансом, што умањује престиж и међународну репутацију ОДКБ). Било би, свакако, паметно развити дубљу сарадњу и однос између ОДКБ и ШОС-а, као друге организације која делује у истом региону, а која има огроман значај у истом (Korolev & Shumkova 2018, 77).

У пракси се, међутим, сино-руској војној сарадњи показала неефикасном, односно неспремном да реагује на озбиљне регионалне изазове и претње, и, иако су обе организације спроводиле бројне вежбе чији су сценарији укључивали спречавање покушаја рушења власти, ниједна од њих није одговорила на апеле помоћи који су долазили из Киргистана

2010. године, када су избили етнички сукоби између киргистанске и узбекистанске популације (Watts, Ledberg & Engelbrekt 2016, 439). Са руске стране, апел за помоћ је одбијен од стране тадашњег председника Русије Дмитрија Медведева, као и тадашњег генералног секретара ОДКБ, Николаја Борђуже, а као објашњење за поступке су навели разлог да су сукоби у Киргистану имали унутрашње корене, што не потпада под ингеренцију ОДКБ (de Naas 2017, 5). Формално гледано, ОДКБ може да интервенише само на захтев неке од својих држава чланица, међутим, услед недостатка консензуса од стране свих држава чланица, ОДКБ је одбила да пошаље своје мировне снаге, али је уместо тога понудила техничку и хуманитарну помоћ. Наиме, главни задатак ОДКБ јесте колективна одбрана својих држава чланица против спољашњих претњи, а решавање унутрашњих конфликта не потпада под њено деловање. Било како било, ОДКБ је ту пропустио прилику да покаже западу своју компетенцију за реаговање у реалним ситуацијама (Nikitina 2011, 48). Исте године, ШОС је пропустио прилику да делује у случају свргавања киргистанског председника Курманбека Бакијева, као и да у случају терористичке заседе за време које је погинуло 25 војника у планинама Таџикистана.³⁹

Други важан случај на ком ће се видети ефективност и можда узајамно деловање обе организације јесте Авганистан, поготово након делимичног повлачења САД и НАТО трупа 2014. године, посебно ако се узме у обзир да су и ОДКБ и ШОС били поприлично критични у вези неуспеха међународних органа да се спречи трговина наркотицима и тероризам у региону (Jackson 2014, 198). Дакле, обе организације ће бити на великом тесту након повлачење трупа из Авганистана, односно одласка једине бране која ефективно спречава притисак радикалног исламизма у централноазијском региону и Авганистану као горухој тачки на мапи тог региона. Повлачење САД и НАТО трупа из Авганистана ће свакако захтевати да се како државе у региону, тако и ОДКБ и ШОС додатно активирају у покушају решавања широког варијетета проблема који проистичу из Авганистана, где се као главни наводи могући налет новог таласа радикалног ислама дуж региона и претпоставку појачаних исламистичких

39 Radio Free Europe: https://www.rferl.org/a/Tajikistan_Blames_Islamist_Militants_For_Attack/2162831.html

активности у региону, који, потенцијално, могу проузроковати дестабилизацију региона услед евентуалног пада власти и раста моћи талибанског покрета, али и очување Авганистана као главне тренажне базе, укључујући како оне који су повезани са тероризмом, тако и екстремистичке организације чији је циљ да дестабилизују регион (Douhan 2019, 69-70). Важност Авганистана је апострофирао Бордјужа изјавом да „уколико Авганистан није стабилан, није ни Централна Азија“ и на самиту ОДКБ 2010. године истакнуто је како ће ОДКБ бити спреман да преузме већу улогу по повлачењу трупа из Авганистана 2014. године. Сергеј Лавров је подржао сарадњу ОДКБ са НАТО алијансом (која је, додуше, више реторичка, него реална), ШОС-ом, као и Пакистаном у погледу ових активности (Jackson 2014, 198).

На самиту ШОС-а у Душанбеу одржаном 2014. године је чак предложено да се две организације споје у неку врсту коалиције, а такав предлог Пекинг није прихватио с одушевљењем. Како је ШОС еволуирао, Кина је била много више ентузијастична поводом промовисања организације као вишеслојни ентитет са снажном економском и развојном димензијом која би била праћена безбедносном компонентом, док Русија на ШОС гледа више као регионално језгро које би било контратежа западу (Lanteigne 2018, 128). Уколико би се, пак, креирала коалиција ОДКБ – ШОС, то би, сигурно, потенцијално било врло снажна коалиција, која би своје снаге и ресурсе могла да усмери на решавање ситуације у Авганистану, свако у свом домену одговорности, те би се могло утицати на проблем трговине наркотицима, борбу против екстремиста који врше покушаје инфилтрације са авганистанске територије с намером дестабилизације региона, затим оснаживање региона односно пограничне контроле и пружање техничке помоћи, укључујући помоћ у изградњи инфраструктуре у Авганистану, као и спровођење обуке и пружање војно-техничке сарадње. Заправо, сама идеја коалиције није толико лоша, јер би оснажила интересе обе организације у међународној арени, узевши у обзир да би тако сигурно били јачи него сада (Nikitina 2011, 52). Пекинг свакако дели ставове Москве поводом „обојених револуција“ у пост-совјетском простору, где обе силе гледају на њих као на спољно мешање које је намењена да

промовише про-западњачке режиме. За време самита ШОС-а одржаног 2015. године у Русији, руски министар одбране Сергеј Шојгу је изнео предлог како би формална алијанса између две организације могла да блокира будуће „обојене револуције“, али је и на тај предлог Пекинг упутио исто тако хладан одговор (Lanteigne 2018, 128). Географски фактор који ШОС поседује је врло атрактиван, и потенцијална сарадња две организације има висок потенцијал⁴⁰, док војна сарадња Русије и Кине добија карактер сарадње који је дубљи од традиционалне војно-индустријске.⁴¹

Било како било, сигурно је да је неопходнија тешња сарадња између две организације какве су ОДКБ и ШОС, две организације које деле немали број држава чланица и које имају огроман утицај у свом региону, две организације, чије је зона деловања Евроазија, коју је и Збигњев Бжежински назвао „највећим геополитичким добитком за Америку“ (Бжежински 1999, 25), с циљем решавања проблема који потресају ту област и омогућавања тешње безбедносне, али и економске сарадње и превазилажења културних и политичких тензија које постоје између држава у региону и поспешивања просперитета у истом.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Развијајући се, од времена распада СССР-а до данас, ОДКБ је тежио да развије односе са другим важним регионалним безбедносним организацијама у циљу решавања горућих безбедносних проблема широког спектра на евроазијском простору. Међутим, у случају НАТО-ам, он није нашао на добронамерног саговорника са друге стране, већ антагонисту који је на сваку активност ове безбедносне организације гледао са подозрењем, ако не и отвореним супротстављањем. ОДКБ је читав низ година, све до избијања грађанског рата у источном делу Украјине, покушавао да успостави трајни контакт и сарадњу са НАТО пактом. НАТО је, међутим, ово систематски одбијао верујући да би успостављањем веза са ОДКБ истоме дао пун легитимитет да се у очима светске јавности представи

40 Valdai Club: <https://valdaiclub.com/a/highlights/what-is-the-future-of-the-sco/>

41 The Central Asia – Caucasus Analyst: <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13591-china-russia-security-cooperation-in-central-asia.html>

као главни чинилац за одржавање стања безбедности у региону свог деловања. Истини за вољу, постоје индиције да су и на страни НАТО-а у периоду пре 2014. године постојале намере за успостављањем контаката са ОДКБ-ом, о чему сведоче путем Wikileaks-а објављени документи који обзнањују конверзације између тадашњег амбасадора при НАТО-у Иво Даладера и Стејт Департамента. Такође, индиције о овим намерама могу се пронаћи и у изјавама тадашњег секретара НАТО-а Андреса Фог Расмунсена, као и у писањима легендарног америчког дипломате и геостратега Збигњева Бжежинског који је у свом чланку „Агенда за НАТО“ (објављеном поводом шест деценија од оснивања овог војног савеза) износио ставове о неопходности ове сарадње. Било како било, ови контакти до данашњих дана нису званично успостављени, а све постојеће намере у овом правцу су, након избијања сукоба у Украјини, суспендоване.

Насупрот томе, ОДКБ дугорочно развија и продубљује своје вишедимензионалне односе са другом важном регионалном организацијом која делује на простору Евроазије – са Шангајском организацијом за сарадњу. Темелји добрих односа произилазе, пре свега, из чињенице да две организације деле немали број држава чланица – четири. Поред тога, постанак ШОС-а потекао је из потребе решавања проблема дуж граница које дели са чланицама ОДКБ-а. Док у ОДКБ-у главну покретачку снагу представља Русија, у ШОС-у то чине Русија и Кина. Оно што чини основу бољих односа између две организације јесте и чињеница да обе организације покушавају успоставити стабилност и регулисати питање безбедности у региону у ком делују. Обе организације су спровеле значајан број војних вежби у својим доменима, а у одређеним су учествовале заједно. Док ОДКБ у свом саставу поседује КСБР, ШОС поседује РАТС, или регионалну антитерористичку структуру, те није искључена обострана сарадња у тој области. Као што је већ речено, с обзиром да деле један број држава чланица, намеће се чињеница да проблеми који могу потрести једну организацију, могу бити и извор проблема за другу. Главна разлика јесте та што је опсег деловања ШОС већи, како у погледу простора јер има већи број држава чланица и самим тим покрива већи део простора на географској мапи

света, тако и у погледу ингеренција, јер, за разлику од ШОС, ОДКБ представља војно-политички блок, док се ШОС бави и хуманитарним, економским и политичким питањима. Ипак, то није фактор који раздваја две организације. Напротив, ово може бити фактор који их спаја, јер две организације, заједничким деловањем, могу решити бројна питања у својим регионима, где се као главно истиче Авганистан, и у оквиру њега претња од талибанских и терористичких аспирација и напада, посебно након повлачења трупа САД 2014. године.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Abrahamyan, E. 2018. „NATO and CSTO in the Caucasus: Evolving Collision and Potential Engagement”. In: *What a 'New European Security Deal' Could Mean for the South Caucasus*, eds. F. Labarre, G. Niculescu, 31-46. Vienna: Austrian National Defence Academy.
- Allison, R. 2018. „Protective Integration and Security Policy Coordination: Comparing the SCO and CSTO“. *The Chinese Journal of International Politics*, 11(3): 297-338.
- Aris, S. 2009. „The Shanghai Cooperation Organisation: ‘Tackling the Three Evils’. A Regional Response to Non-traditional Security Challenges or an Anti-Western Bloc?“. *Europe-Asia Studies*, 61(3): 457-482.
- Бжежински, З. 1999. *Велика шаховска табла*. Подгорица: ЦИД.
- Borkoeva, J. 2011. *Collective Security Treaty Organization (CSTO) and the limitations of Russia's influence over the other CSTO member states*. Ankara: Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University.
- Valdai Club: <https://valdaiclub.com>
- Vinokurov, E. & A. Libman. 2017. *Eurasian Integration and Its Institutions: Possible Contributions to Security in Eurasia*. MPRA Paper No. 83021. Munich: MPRA.

- Dadabaev, T. 2014. „Shanghai Cooperation Organization (SCO) - Regional identity formation from the perspective of the Central Asia states“. *Journal of Contemporary China*, 23(85): 102-118.
- de Haas, M. 2016. „War Games of the Shanghai Cooperation Organization and the Collective Security Treaty Organization: Drills on the Move!“ . *The Journal of Slavic Military Studies*, 29(3): 378-406.
- de Haas, M. 2017. „Relations of Central Asia with the Shanghai Cooperation Organization and the Collective Security Treaty Organization“. *The Journal of Slavic Military Studies*, 30(1): 1-16.
- Douhan, A. 2019. *Collective Security Treaty Organization and Contingency Planning after 2014*. DCAF Regional Programmes Series no. 18. Geneva and Minsk: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces and Foreign Policy and Security Research Centre.
- ETHZ: <https://www.files.ethz.ch>
- Eurasia: <https://eurasianet.org>
- Eurasian Studies: <http://greater-europe.org>
- ICTY: <https://www.icty.org>
- Jamestown Foundation: <https://jamestown.org>
- Jackson, N. J. 2014. „Trans-Regional Security Organisations and Statist Multilateralism in Eurasia“. *Europe-Asia Studies*, 66(2): 181-203.
- Klein, M. 2019. *Russia's Military Policy in the Post-Soviet Space: Aims, Instruments and Perspectives*. SWP Research Paper. Berlin: German Institute for International and Security Affairs.
- Кнежевић, Б. 2017. „Однос ОДКБ и НАТО“. *Међународна политика*, 1165: 54-72.
- Korolev, A. & V. Shumkova. 2018. „Security institutions in Greater Eurasia: Implications for Russia“. *International Organisations Research Journal*, 13(3): 70-81.

- Lanteigne, M. 2018. „Russia, China and the Shangai Cooperation Organization: Diverging security interests and the Crimea Effect“. In: *Russia's Turn to the East. Global Reordering*, eds. H. Blakkisrud, E. Wilson Rowe, 119-138. London: Palgrave.
- Legvold, L. 2009. „The role of multilateralism in Russian foreign policy“. In: *The Multilateral Dimension in Russian Foreign Policy*, ed. E. Wilson Rowe. London: Routledge.
- MacHaffie, J. 2010. „China's Role in Central Asia: Security Implications for Russia and the United States“. *Comparative Strategy*, 29(4): 368-380.
- Министарство спољних послова НР Кине: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng
- Министарство спољних послова Републике Србије: <http://www.mfa.gov.rs>
- НАТО: <https://www.nato.int>
- New York Times: www.nytimes.com
- Nikitin, A. 2017. „CSTO: The evolution of security functions and structures“. In: *Russia: arms control, disarmament and international security. IMEMO supplment to the Russian edition of the SIPRI yearbook 2016*, eds. A. Arbatov & S. Oznobishchev, 64-89. Moscow: IMEMO.
- Nikitina, Y. 2011. „Regional security cooperation in the post-soviet space“. *Security Index: A Russian Journal on International Security*, 17(4): 47-53.
- Nikitina, Y. 2012. „The Collective Security Treaty Organization through the Looking Glass“. *Problems of Post-Communism*, 59(3): 41-52.
- Odgaard, L. 2017. „Beijing's quest for stability in its neighbourhood: China's relations with Russia in Central Asia“. *Asian Security*, 13(1): 41-58.
- Østevik, M. & N. Kuhrt 2018. „The Russian Far East and Russian Security Policy in the Asia-Pacific Region“. In: *Russia's Turn to the East. Global Reordering*, eds. H. Blakkisrud, E. Wilson Rowe, 75-94. London: Palgrave.

Политика: <http://www.politika.rs>

PONARS Eurasia: <http://www.ponarseurasia.org>

Радио телевизија Србије: <http://www.rts.rs>

Radio Free Europe: <https://www.rferl.org>

Регнум: <https://regnum.ru>

Rozanov, A. A. & A. F. Douhan. 2013. *Collective Security Treaty Organization 2002-2012*. DCAF Regional Programmes Series no. 18. Geneva and Minsk: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces and Foreign Policy and Security Research Centre.

Song, W. 2014. „Interests, Power and China’s Difficult Game in the Shanghai Cooperation Organization (SCO)“. *Journal of Contemporary China*, 23(85): 85-101.

Спутњик: <https://rs-lat.sputniknews.com>

Stobdan, P. 2008. „Shanghai Cooperation Organization: Challenges to China’s Leadership“. *Strategic Analysis*, 32(4): 527-547.

Shakhanova, G. 2017. „The Architecture of Security in the Eurasian region: Is Russia Still a Guarantor of Regional Security?“. *The East West Studies*, 8/2017: 45-52.

Torjesen, S. 2009. „Russia as a military great power: The uses of the CSTO and the SCO in the Central Asia“. In: *The Multi-lateral Dimension in Russian Foreign Policy*, ed. E. Wilson Rowe. London: Routledge.

Тошић Малешевић, Н. 2017. „Распад источног блока, Вашавског уговора и СССР-а и постхладноратовски војни и политички интегративни процеси на простору бившег СССР-а и у Азији“, *Војно дело*, 2/2017: 400-435.

The Diplomat: <https://thediplomat.com>

The Central Asia – Caucasus Analyst: <https://www.cacianalyst.org>

Federation of American Scientists: <https://fas.org>

Foreign Affairs: <https://www.foreignaffairs.com>

Hansen, F. S. 2008. „The Shanghai Co-Operation Organisation“. *Asian Affairs*, 39(2): 217-232.

CAIRN: <https://www.cairn.info>

Cameron, D. & M. Orenstein. 2012. „Post-Soviet Authoritarianism: The Influence of Russia in Its Near Abroad“. *Post-Soviet Affairs*, 28(1): 1-44.

CIS Legislation: <https://cis-legislation.com>

Charap, S., A. Demus, & J. Shapiro. 2018. *Getting Out from “In-Between” : Perspectives on the Regional Order in Post-Soviet Europe and Eurasia*. Santa Monica: RAND Corporation.

China Digital Times: <https://chinadigitaltimes.net>

Шангајска организација за сарадњу: <http://eng.sectesco.org>

Washington Times: <https://www.washingtontimes.com>

Watts, J., S. Ledberg & K. Engelbrekt. 2016. „Brothers in arms, yet again? Twenty-first century Sino-Russian strategic collaboration in the realm of defence and security“. *Defence Studies*, 16(4): 427-449.

Weitz, R. 2018. *Assessing the Collective Security Treaty Organization: Capabilities and Vulnerabilities*. Carlisle: U.S. Army War College Press.

Wikileaks: <https://wikileaks.org>

Wilkins, S. T. 2008. „Russo–Chinese Strategic Partnership: A New Form of Security Cooperation?“. *Contemporary Security Policy*, 29(2): 358-383.

Wilhelmsen, J. & G. Flikke. 2011. „Chinese–Russian Convergence and Central Asia“. *Geopolitics*, 16(4): 865-901.

Yuan, J. D. 2010. „China’s Role in Establishing and Building the Shanghai Cooperation Organization (SCO)“. *Journal of Contemporary China*, 19(67): 855-869.

Nikola Rajić*

*Faculty of Law and Business Studies
„Dr Lazar Vrkatić“, Novi Sad*

Aleksandar Gajić**

Institute for European Studies, Belgrade

RELATIONS BETWEEN COLLECTIVE SECURITY TREATY ORGANIZATION, SHANGHAI COOPERATION ORGANISATION, AND NATO

Resume

The Collective Security Treaty Organization (CSTO) is an important regional security organization, above all that of a defense-military type, operating in the turbulent post-Soviet space. As such, the CSTO seeks co-operation with other related regional organizations operating in the area. The paper looks at the relationship of the CSTO with NATO and the SCO (Shanghai Cooperation Organization), their differences, interests, forms of cooperation and/or their absence, as well as the reasons for this. It also provides a summary of these relationships and their possible future perspectives.

Keywords: *CSTO, regional security, NATO, SCO, Eurasia*

* nikola.rajic@flv.edu.rs

** romero@eunet.rs

* Овај рад је примљен 19. марта 2020. године, а прихваћен за штампу на телефонском састанку Редакције, 13. априла 2020. године.